

SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA

ZEMIANSTVO NA SLOVENSKU V NOVOVEKU

Zborník prác z interdisciplinárnej konferencie,
ktorá sa konala 8. – 10. júna 2009 v Martine

ČASŤ I.

Postavenie a majetky zemianskych rodov

Studia historico-bibliographica
Turociensia

Zväzok 1.

921 429

Ed.

Miloš Kovačka, Eva Augustínová, Maroš Mačuha

203

Sk-002

OBSAH

Úvod editorov	3
Vystúpenie podpredsedu vlády SR pre vedomostnú spoločnosť, európske záležitosti, ľudské práva a menšiny Dušana Čaploviča na vedeckej konferencii Zemianstvo na Slovensku v novoveku v Martine.....	6
Príhovor zástupcu mesta Martin Alexandra Zacharidesa	8
Príhovor riaditeľa Národného bibliografického ústavu Slovenskej národnej knižnice Miloša Kovačku	9
Ján Lukačka: Stredná a nižšia šľachta na Slovensku koncom stredoveku	14
Jan Županič: Nižší šlechtu dědičných zemí a Uherska ve srovnávací perspektivě.....	19
Miroslav Martinický: Poznámky ku kríze zemianskeho stavu v 16. a najmä v 17. storočí.....	31
Maroš Mačuha: Branná povinnosť šľachty v novoveku (na príklade Turčianskej stolice).....	51
Vladimír Segeš: Tri generácie Polereckovcov v službách boha Marsa	81
István Czigány: Úloha stavov (šľachty) v obrannom systéme novozámockého a košického hlavného kapitanátu v rokoch 1600 – 1655	92
Peter Kónya: Šľachta v mestechkách a obciach horného Zemplína v 17. – 18. storočí	101
Elena Beňušová: Oravské zemianstvo.....	116
Tomáš Janura: Šľachtické úradníctvo Liptovskej stolice v 18. storočí.....	152
Václav Horčíčka: Alexander Nuber von Pereked jako rakousko-uherský generální konzul v New Yorku v letech 1909 – 1917.....	169
Zdenko Ďuriška: Martinčania s modrou krvou.....	176
Adriana Švecová: Dedičské právo šľachty v Uhorsku s prihliadnutím na právne pomery neskorého novoveku a slobodného kráľovského mesta Trnavy	199
Jiří Brňovják: Stopy uherské nižší šlechty v kvaternech majestátů a slibů věrnosti moravských desk zemských od poloviny 17. do poloviny 19. století.....	292

Viera Bernátová: Armalista je viac ako mešťan?	313
Mária Hešková: Šľachta v Žiline v 18. storočí.....	317
Mária Kohútová: Zemianstvo na panstvách Holíč a Šaštín	322
Frederik Federmayer: Barónska vetva rodu Ruttkay – Vrútocký. Genealógia a vývoj erbu. (Uhorské zemianstvo v habsburských službách).....	332
Richard Lacko: Rod Just z Necpál – príklad spoločenského a majetkového postavenia strednej šľachty.....	353
Zuzana Lopatková: Majetkové postavenie a každodenný život predialistov v novoveku (na príklade zemianskej rodiny Ižoldovcov z Rybníka)	362
Register	375

CONTENTS

The editors' preface	3
A speech of Dušan Čaplovič, the Deputy Prime Minister of the Slovak Republic for the knowledge society, European affairs, human rights and minorities at the scientific conference Yeomanry in Slovakia in the Modern Age held in Martin	6
An address of Alexander Zacharides, the representative of the Town of Martin	8
An address of Miloš Kovačka, the Director of the National Bibliographic Institute of the Slovak National Library	9
Ján Lukačka: The middle and lower nobility in Slovakia by the end of the Middle Ages.....	14
Jan Županič: The lower nobility of the hereditary lands and Hungary in comparative perspective.....	19
Miroslav Martinický: Some notes to the crisis of the yeoman status in the 16th and particularly the 17th century	31
Maroš Mačuha: Military duty of the nobility in the modern age (on example of Turiec County).....	51
Vladimír Segeš: Three generations of the Polereckys in service of the god Mars.....	81
István Czigány: The role of the nobility in the defense system of the Nové Zámky and Košice main captaindoms between 1600 and 1655	92
Peter Kónya: The nobility in small towns and villages of Upper Zemplin in the 17th-18th century.....	101
Elena Beňušová: The Orava yeomanry.....	116
Tomáš Janura: Noble officials of Liptov County in the 18th century	152
Václav Horčíčka: Alexander Nuber von Pereked as the Consul General of Austria-Hungary in New York between 1909 and 1917	169
Zdenko Ďuriška: Blue blood Martiners	176
Adriana Švecová: Inheritance law of the nobility in Hungary with regard to the legal situation of the late modern age and the free royal town of Trnava	199

Jiří Brňovják: Traces of the Hungarian lower nobility in quaterns of majesties and oats of loyalty of the Moravian Land Register from the second half of the 17th century to the first half of the 19th century	292
Viera Bernátová: Is the nobleman's status higher than that of the burgher?.....	313
Mária Hešková: The nobility in Žilina in the 18th century	317
Mária Kohútová: The yeomanry in Holíč and Šaštín estates.....	322
Frederik Federmayer: The baron branch of the Ruttkay-Vrútocký family. Genealogy and the development of the coat of arms	332
Richard Lacko: The Just family of Necpaly – an example of the social and property position of the middle nobility	353
Zuzana Lopatková: The property situation and everyday life of predialists in the modern age (on example of the yeoman Ižold family of Rybník).....	362
Index	375

INHALT

Vorwort der Editoren.....	3
Ausritt von Dušan Čaplovič, des stellvertretenden Ministerpräsidenten der SR für Wissensgesellschaft, europäische Angelegenheiten, Menschenrechte und Minderheiten an der wissenschaftlichen Konferenz in Martin.....	6
Ansprache des Repräsentanten der Stadt Martin Alexander Zacharides	8
Ansprache des Direktors der Nationalen Bibliographischen Anstalt der Slowakischen Nationalbibliothek Miloš Kovačka.....	9
Ján Lukačka: Der niedrigere und mittlere Adel in der Slowakei Ende des Mittelalters	14
Jan Županič: Der niedrigere Adel der Erbländer und Ungarn in der vergleichenden Perspektive.....	19
Miroslav Martinický: Bemerkungen zur Krise des Adelsstandes im 16. und 17. Jahrhundert	31
Maroš Mačuha: Die Wehrpflicht des Adels in der Neuzeit (auf Beispiel der Gespanschaft Turiec).....	51
Vladimír Segeš: Drei Generationen der Familie Polerecký im Dienste des Gottes Mars	81
István Czigány: Die Aufgabe der Stände (des Adels) im Verteidigungssystem der Komandantur Nové Zámky und Košice in den Jahren 1600 – 1655	92
Peter Kónya: Der Adel in den Städtchen und Dörfern des oberen Zemplín in den 17. und 18. Jahrhunderten.....	101
Elena Beňušová: Der Oravaer Adel.....	116
Tomáš Janura: Die Adelsbeamtentum in Gespanschaft Liptov im 18. Jahrhundert.....	152
Václav Horčíčka: Alexander Nuber von Pereked als österreichisch-ungarischer Konsul in New Yorku in den Jahren 1909 – 1917	169
Zdenko Ďuriška: Die Bewohner in Martin mit dem Blauen Blut.....	176
Adriana Švecová: Das Erbrecht des Adels in Ungarn unter Berücksichtigung der Rechtsverhältnisse der späteren Neuzeit und der königlichen Freienstadt Trnava.....	199

Jiří Brňovják: Die Spuren des ungarischen niedrigeren Adels in den Majestätsquaternen und Erbhuligungsquaternen der mährischen Landtaffel seit der Hälfte des 17. Jahrhunderts bis zur Hälfte des 19. Jahrhunderts.....	292
Viera Bernátová: Ist der „Armalist“ mehr als der Bürger?	313
Mária Hešková: Der Adel in Žilina im 18. Jahrhundert.....	317
Mária Kohútová: Der niedrigere Adel an den Herrschaften Holíč und Šaštín	322
Frederik Federmayer: Der Baronszweig der Familie Ruttkay – Vrútocký. Die Genealogie und die Entwicklung des Wappens (Der ungarische Adel im habsburgischen Dienst)	332
Richard Lacko: Die Familie Just aus Necpaly – ein Beispiel der Gesellschafts- und Vermögenslage des mittleren Adels	353
Zuzana Lopatková: Die Vermögenslage und das alltägliche Leben der Predialisten in der Neuzeit (auf Beispiel der Adelsfamilie Ižold aus Rybník).....	362
Register	375

SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA

ZEMIANSTVO

NA SLOVENSKU V NOVOVEKU

Zborník prác z interdisciplinárnej konferencie,
ktorá sa konala 8. – 10. júna 2009 v Martine

ČASŤ II.

Duchovná a hmotná kultúra

Studia historico-bibliographica
Turociensia

Zväzok 2.

921439

Ed.

Miloš Kovačka, Eva Augustínová, Maroš Mačuha

203

JK-002

OBSAH

Jana Skladaná: Používanie slovenského jazyka v prostredí strednej a nižšej šľachty na Slovensku v predpisovnom období	3
Martin Holý: Nižší šlechta z českých zemí na cestách za vzdeláním a její vychovatelé (1500 – 1620)	9
Peter Keresteš: (Právne) vzdelanie v živote stoličných funkcionárov v 16. a 17. storočí (na príklade notárov a podžupanov Nitrianskej stolice)	28
Radoslav Ragač: Stoličná šľachta a školský mecenát. Niekoľko príkladov zo Zvolenskej stolice	37
Jana Šulcová: Nižšia šľachta a nobilitovaní mešťania ako úradníci v službách Bratislavského hradu, Uhorskej komory a Pavla Pálfiho	46
Veronika Nováková : Vzdelávanie šľachty Bratislavskej stolice na domácich a zahraničných univerzitách, vysokých školách a vyšších vzdelávacích inštitúciách od 16. storočia do roku 1848	56
Klára Komorová: Literárny mecenát turčianskych zemanov v tlačiaroch 16. a 17. storočia	72
Gabriela Žibritová: Mecenát šľachty pri vydávaní kníh v 16. – 17. storočí	83
Eva Augustínová: Literárna činnosť a mecenát turčianskych zemanov v 18. a 19. storočí	89
Eva Frimmová: Humanista Eliáš Berger v službách Habsburgovcov	100
Viliam Čičaj: Šľachtická knižnica	116
Andrej Szeghy: Skonfiškovaná prešovská knižnica a majetok Keczerovcov (Andreja a Gabriela) koncom 80. rokov 17. storočia	123
Helena Saktorová: Najstaršie tlače v knižniciach príslušníkov nižšej turčianskej šľachty	138
Lubomír Jankovič: Rukopisné, grafické exlibrisy a supralibrosy v zemianskom prostredí Liptova, Turca, Oravy, Považia, Ponitria a Pohronia	148

Katarína Chmelinová: Umelecký mecenát strednej a nižšej šľachty v dobe baroka	
Anton Körmendy a loretánska kaplnka v Kremnici	165
Miloš Kovačka: Jesenskovci v duchovných, kultúrnych a politických dejinách.....	185
Ivan Mrva: Od slavizmu k hungarizmu. Etnický kontext slovenskej šľachty	206
Ľuboš Kačírek: Pokusy Novej školy (1868 – 1875) o získanie šľachty pre národné hnutie	225
Ferdinand Vrábel: Len „suchá ratolesť“ ? Slovenskí národní buditelia ako vychovávatelia detí v šľachtických rodinách.....	243
Adelaida Mezeiová: Postava zemana v slovenskej historickej próze 19. a 20. storočia	257
Miloš Dudáš: Oravské artikulárne kostoly v nových súvislostiach.....	264
Barbora Pekariková, Michala Sedláčková: Zemianske pamiatky v zbierkovom fonde Slovenského národného múzea v Martine	281
Kristína Zvedelová: Charakteristika novovekých sídel strednej šľachty v Turci na príklade stavieb rodu Justh z Necpál	299
Jozef Beňovský: Reflexie zemianstva vo výtvarnom umení knihy a umeleckej literatúre	333
Vladimír Petrovič: Rod Kakus z Ráztok vo svetle archívnych a matričných prameňov	351
Júlia Hautová: Potomkovia Platyovcov a Mórica Beňovského	375
Mišo A. Kováč: Prezentácia videoeseje STV Turčianski zemani dnes	381
Register	393

CONTENTS

Jana Skladaná: Slovak language usage in the environment of the middle and lower nobility in Slovakia in the pre-literary language period	3
Martin Holý: The lower nobility from the Czech lands on their journeys to gain education and its tutors	9
Peter Keresteš: (Legal) education in the life of county officials in the 16th and 17th century (on example of notaries and vice county administrators of Nitra County).....	28
Radoslav Ragač: The county nobility and school sponsorship. Some examples from Zvolen County	37
Jana Šulcová: The lower nobility and nobilitated burghers as officials in service of Bratislava Castle, the Hungarian Chamber and Pavol Pálfi	46
Veronika Nováková : The education of the Bratislava County nobility in home and foreign universities, colleges and higher education institutions from the 16th century to the year 1848	56
Klára Komorová: The literary sponsorship of Turiec yeomen	72
Gabriela Žibritová: The nobility sponsorship while book publishing in the 16th-17th century.....	83
Eva Augustínová: The literary activity and sponsorship of Turiec yeomen in the 18th and 19th century.....	89
Eva Frimmová: The humanist Eliáš Berger in service of the Habsburgs.....	100
Viliam Čičaj: The noble library	116
Andrej Szeghy: The confiscated Prešov library and property of the Keczers (Andrej and Gabriel) by the late 1680s.....	123
Helena Saktorová: The earliest prints in the libraries of the lower nobility in Turiec region	138
Ľubomír Jankovič: Manuscript, graphic bookplates and supralibros in the yeoman's environment of Liptov, Turiec, Orava, Považie, Ponitrie and Pohronie regions.....	148

Katarína Chmelinová: Arts sponsorship by the middle and lower nobility in the Baroque period. Anton Körmendy and the Loretan chapel in Kremnica	165
Miloš Kovačka: The Jesenský family in spiritual, cultural and political history	185
Ivan Mrva: From Slavism to Hungarism. The ethnic context of the Slovak nobility	206
Luboš Kačírek: Attempts of the New School to win the nobility for the Slovak national movement (1868 – 1875)	225
Ferdinand Vrábel: Just „a dry sprig“? Slovak national revivalists as children’s tutors in noble families.....	243
Adelaida Mezeiová: The character of a yeoman in the Slovak historical prose of the 19th and 20th century.....	257
Miloš Dudáš: Articular churches in Orava region in a new context	264
Barbora Pekariková, Michala Sedláčková: Yeoman monuments in the collections of the Slovak National Museum in Martin.....	281
Kristína Zvedelová: The characteristics of modern mansions of the middle nobility in Turiec region on example of homes belonging to the Just family of Necpaly.....	299
Jozef Beňovský: The reflection of the nobility in book illustrations and literature	333
Vladimír Petrovič: The Kakus family of Ráztoky in the light of archival and registry sources.....	351
Júlia Hautová: The descendants of Maurice Benyovszky and the Platy family	375
Mišo A. Kováč: A presentation of the videoessay Turiec yeomen nowadays.....	381
Index	393



INHALT

Jana Skladaná: Die Benutzung der slowakischen Sprache im Milieu des niedrigeren und mittleren Adels in der Slowakei.....	3
Martin Holý: Der niedrigere Adel aus Böhmen auf dem Weg zur Bildung und sein Erzieher (1500 – 1620).....	9
Peter Keresteš: (Juristische) Ausbildung im Leben der Funktionäre der Gespanschaften in den 16. und 17. Jahrhunderten (auf Beispiel der Notare und Untergespane der Gespanschaft Nitra).....	28
Radoslav Ragač: Der Adel und das Schulmäzenatentum. Einige Beispiele aus der Gespanschaft Zvolen	37
Jana Šulcová: Der niedrigere Adel und nobilitierte Bürger als Beamten in Dienste der Pressburger Burg, Ungarischer Kammer und Pavol Pálfi	46
Veronika Nováková : Die Ausbildung des Adels der Pressburger Gespanschaft an den einheimischen und ausländischen Universitäten, Hochschulen und oberen Lehranstalten von 16. Jahrhundert bis zum Jahre 1848	56
Klára Komorová: Das literarische Mäzenatentum der Edelleute aus Turiec	72
Gabriela Žibritová: Das Mäzenatentum des Adels bei der Herausgabe von Büchern in 16. und 17. Jahrhunderten	83
Eva Augustínová: Die literarische Tätigkeit und das Mäzenatentum des Adels aus Turiec im 18. und 19. Jahrhundert	89
Eva Frimmová: Der Humanist Eliáš Berger in Diensten der Habsburger	100
Viliam Čičaj: Die Adelsbibliothek	116
Andrej Szeghy: Die gepfändete Bibliothek in Prešov und das Eigentum von Andrej und Gabriel Keczer am Ende der 80. Jahren des 17. Jahrhunderts.....	123
Helena Saktorová: Die ältesten Drucke in den Bibliotheken der Mitglieder des niedrigeren Adels in der Gespanschaft Turiec.....	138

Lubomír Jankovič: Handschriftliche, graphische Exlibris und Supralibros im adeligen Milieu Liptov, Turiec, Orava, Považie, Ponitrie, Pohronie.....	148
Katarína Chmelinová: Das Kunstmäzenatentum des mittleren und niedrigeren Adels in der Zeit des Barocks. Anton Körmendy und die loretanische Kapelle in Schemnitz.....	165
Miloš Kovačka: Die Familie Jesensky in der geistigen, kulturellen und politischen Geschichten.....	185
Ivan Mrva: Von dem Slawismus zum Hungarismus. Der ethnische Kontext des slowakischen Adels.....	206
Luboš Kačírek: Die Versuche der „Neue Schule“ (Nová škola) (1868 – 1875) um den Adel für die nationale Bewegung zu gewinnen.....	225
Ferdinand Vrábel: Nur „trockener Sprössling“ („suchá ratoľ“)? Slowakische nationale Erwecker als Erzieher von Kindern der Adelsfamilien	243
Adelaida Mezeiová: Die Gestalt des Edelmannes in der slowakischen historischen Prosa des 19. und 20. Jahrhunderts.....	257
Miloš Dudáš: Die Artikularkirchen an Orava in neuen Beziehungen	264
Barbora Pekariková, Michala Sedláčková: Adelsgedenkstätten in den Sammlungen des Slowakischen Nationalmuseums in Martin	281
Kristína Zvedelová: Charakteristik der neuzeitlichen Wohnsiedlungen des mittleren Adels in Turiec auf Beispiel der Bauwerke der Familie Just aus Necpaly.....	299
Jozef Beňovský: Die Reflexion der Nobilität in der bildenden Kunst und Literatur.....	333
Vladimír Petrovič: Der Stamm Kakus aus Ráztoky im Licht der Archivs- und Standesquellen	351
Júlia Hautová: Die Sprösse von Móric Beňovsky und die Familie Platy	375
Mišo A. Kováč: Die Präsentation des Videoessais der Slowakischen Television „Adel aus Turiec heute“ (Turčianski zemani dnes).....	381
Register	939